

EMOTSTYALARNING, IDROKKA TANLOVCHAN TA'SRI

Rajabov Jasurbek Dusmatovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Tibbiyot fakulteti "Davolash ishi"
yo'nalishi 24/14 guruh talabasi

Email: jasurbekrajabov149@gmail.com

Sultonov Ravshan Komiljonovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Morfologik fanlar kafedrasini mudiri

Email: ravshansultonov605@gmail.com

Orcid:0009- 0003-6820-1044

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada emotsiyalarning idrok va tanlovchan e'tibor (selective attention) jarayonlariga ta'siri, ularning kognitiv tizim bilan o'zaro aloqasi, shuningdek emotsional saliensiyning perceptual jarayonlarda tanlovni qanday o'zgartirishi tahlil qilinadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, emotsiyalar nafaqat psixologik holatni shakllantiradi, balki sensoro-perseptual tizimni yo'naltiradi va e'tiborni ma'lum stimullarga qaratishga sabab bo'ladi.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется влияние эмоций на процессы восприятия и избирательного внимания, их взаимодействие с когнитивной системой, а также то, как эмоциональная значимость изменяет избирательность в перцептивных процессах. Исследования показывают, что эмоции не только формируют психологические состояния, но и ориентируют сенсоперцептивную систему и заставляют фокусировать внимание на определенных стимулах.

ABSTRACT

This article analyzes the influence of emotions on perception and selective attention processes, their interaction with the cognitive system, and how emotional salience alters selection in perceptual processes. Research shows that emotions not only shape psychological states, but also orient the sensori-perceptual system and cause attention to be focused on certain stimuli.

KALIT SO'ZLAR: emotsiya, idrok, tanlovchan e'tibor, hissiyotlar ta'siri, vizual idrok, perceptual saliency, e'tibor biasi.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА эмоция, восприятие, избирательное внимание, эмоциональное влияние, эмоциональная слепота, перцептуальная осведомлённость.

KEYWORD: emotion, perception, selective attention, emotional influence, attentional bias, emotion-induced blindness, affect-biased attention.

KIRISH

Inson idroki va e'tibor jarayoni murakkab kognitiv mexanizmlarga tayanadi. Atrof-muhitdan tashqi stimullar juda ko'p bo'lib, miya ularni qayta ishlash uchun chegaralangan resurslarga ega. Shu sababli idrok jarayoni tanlovchan e'tibor (selective attention) orqali ma'lumotlarni filtrlash va tartiblash bilan bog'liq. Emotsiyalar esa bu jarayonga kuchli ta'sir ko'rsatadi: ular ba'zan ma'lum stimullarni ustun qo'yadi yoki aksincha, e'tiborni chalg'itadi.

ASOSIY QISIM

1. Emotsiyalar va tanlovchan e'tibor o'rtasidagi o'zaro ta'sir

Emotsional stimullar odatda neytral stimullarga nisbatan kuchliroq e'tiborni tortadi. Masalan, qo'rquv bilan bog'liq yuz ifodalari yoki tahdidli elementlar vizual e'tiborni sezilarli darajada o'ziga jalb qiladi, bu esa tanlov jarayonini o'zgartiradi.

Emotion-induced blindness fenomeni shuni ko'rsatadiki, emotsional tarkibli stimullar tez ketma-ketlikda taqdim etilganda, keyingi ma'lum bir stimullarni idrok etish qobiliyati kamayadi. Bu holat emotsiya sababli e'tibor resurslari cheklanishi bilan tushuntiriladi.

2. Emotsiyaning idrok jarayoniga ta'siri

Emotsiyalarning idrokga ta'siri murakkabdir va kontekstga bog'liq. Masalan, vaziyatga mos emotsiya idrokni yaxshilashi yoki uning ko'rsatkichlarini yomonlashtirishi mumkin — masalan, yuqori kognitiv yuk ostida, emotsiyalar idrokni susaytiradi.

3. Ijobiy va salbiy emotsiyalar ta'sirining farqlari Ijobiy his-tuyg'ular e'tibor doirasini kengaytirishi mumkin, ya'ni kengroq atrof-muhitni qamrab oladi, salbiy esa e'tibor doirasini toraytiradi (masalan, tahdidga yo'naltirilgan fokus).

Perceptual xususiyatlarni o'zgartirish

Emotsiyalar faqat e'tiborni tortibgina qolmay, balki perceptual sezgirlik va subyektiv tajribani ham modulyatsiya qiladi:

Negativ stimullar, masalan, xavfli tasvirlar, ularning kattaligi yoki davomiyligi subyektiv sezilishida o'zgarishlarga olib keladi (masalan, ular kattaroq yoki uzoq davom etgandek qabul qilinadi).

4. Neyrobiologik mexanizmlar

Emotsiyalar va e'tibor o'rtasidagi o'zaro ta'sir amigdala, prefrontal korteks va vizual korteks kabilar orqali amalga oshadi — bu kognitiv va hissiy tizimlar integratsiyasini ko'rsatadi.

Amigdala va e'tibor

Amigdala emotsional qiymatni tez aniqlaydigan miyada markaz bo'lib:

U emotsional stimullarni aniqlaydi va boshqa miya hududlariga signallar yuboradi shu orqali perceptual va e'tibor jarayonlarini modulyatsiya qiladi.

. Prefrontal korteks va idrok

Prefrontal korteks diqqat va qaror qabul qilish uchun javob beradi. Emotsional stimullar amigdala orqali prefrontal regionlarga ta'sir qilganda:

Prefrontal nazorat kamayadi yoki kuchayadi, bu diqqat va idrok natijalarini o'zgartiradi.

Emotsiyalarning idrokka tanlovchan ta'siri deganda, odamning hissiy holati uning tashqi dunyoni qanday qabul qilishi (idrok etishi) va ajratib olishiga kuchli ta'sir ko'rsatishi, ya'ni xushnudlik yoki salbiy kayfiyat ma'lum ma'lumotlarga ko'proq e'tibor qaratishga majbur qilib, boshqalarini esa e'tibordan chetda qoldirish qobiliyati nazarda tutiladi, bu esa hissiy xabarlarini osonroq o'zlashtirish orqali xotira va qaror qabul qilishni o'zgartiradi.

Emotsiyalar tanlovchan e'tiborga qanday ta'sir qiladi?

“Affect-biased attention” (emotsiya bilan chalg'itilgan e'tibor)

Bu — hissiy jihatdan boy stimullarga nisbatan imtiyozli diqqat yo'naltirish fenomeni. U vaqt o'tishi bilan rivojlanadi, individual farqlar va tajribalar bilan tartiblanadi. Amigdala va e'tibor o'rtasidagi hamkorlik

Amigdala va boshqa e'tibor tizimlari o'rtasida uzluksiz signal almashinuvi mavjud bo'lib: Bu ham e'tibor tanlovini, ham idrok jarayonini boshqaradi.

Asosiy xususiyatlari:

E'tiborning yo'naltirilishi: Hissiy holat (masalan, qo'rquv) diqqatni faqat xavf manbaiga qaratadi, atrofdagi boshqa muhim narsalarni e'tiborsiz qoldiradi.

Salbiy ta'sirning kuchliligi: Salbiy emotsiyalar (g'amginlik, xavotir) odatda ijobiy holatlarga nisbatan idrokka ko'proq ta'sirchan bo'ladi.

Xotiraga ta'sir: Emotsional holatdagi xotiralar (masalan, janjal paytida ko'rilgan narsalar) keyinchalik osonroq eslanadi.

Tanlovchanlik: Shaxs o'zining hozirgi hissiyotiga mos keladigan ma'lumotlarni (masalan, xafa odamning hammasi yomon ekanligini his qilishi) tanlab qabul qiladi.

Bu holat, masalan, janjal vaqtida faqat raqibning yomon gaplariga e'tibor qaratib, uning yaxshi niyatlarini ko'ra olmasligimiz yoki baxtli damlarda dunyoni chiroyli ko'rishimizda namoyon bo'ladi.

Emotsiyalar idrok va e'tibor jarayonlarini o'zgartirib, keyinchalik qaror qabul qilish va xotira tizimlariga ham ta'sir etadi. Emotsional holat inson dunyoni qanday idrok etishi va undan qanday natijalar chiqarishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Affect-as-information nazariyasi

Bu nazariyaga ko'ra emotsiyalar idrok, e'tibor va xotira orqali kognitiv jarayonlarni boshqaruvchi "axborot manbai" sifatida ishlaydi — ya'ni emotsional holat qaror qabul qilish jarayonini bilvosita modulyatsiya qiladi.

Xulosa

Emotsiyalar inson psixikasining eng muhim komponentlaridan biri bo'lib, idrok (perception) va tanlovchan e'tibor (selective attention) jarayonlarini sezilarli darajada modulyatsiya qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, emotsiyalar nafaqat hissiy holatni shakllantiradi, balki kognitiv tizimning ishlashini ham o'zgartiradi.

Emotsiyalar idrok va tanlovchan e'tibor jarayonlarini murakkab, ammo tartibli tarzda boshqaradi. Ular e'tiborni salient stimullarga yo'naltiradi, perceptual resurslarni modulyatsiya qiladi, qaror qabul qilish va xotira tizimlarini integratsiyalaydi. Bu o'zaro ta'sirlarni chuqur tushunish inson psixikasini va kognitiv jarayonlarni yanada aniq modellashtirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlari

1. Schmidt, J., & Schmidt, T. (2018). Emotion and anxiety potentiate the way attention alters visual appearance. *Scientific Reports*, 8, 3245.

Nature Scientific Reports Article

2. Most, S. B., Scholl, B. J., Clifford, E., & Simons, D. J. (2022). Don't look now! Emotion-induced blindness: The interplay between emotion and attention. *Attention, Perception, & Psychophysics*.

Springer Article

3. Dolcos, F., & McCarthy, G. (2020). Neural correlates of emotion-attention interaction. Beckman Institute.

Dolcos Lab PDF

4. Sander, D., Grandjean, D., & Scherer, K. R. (2024). The impact of emotional valence on the spatial scope of visual selective attention. *Scientific Reports*.

Nature Article

5. Vuilleumier, P. (2013). Emotion and attention: Neural mechanisms and cognitive implications. *Frontiers in Human Neuroscience*, 7, 364.

Frontiers Article

6. Murata, F. (2025). Emotsiya va uning psixologik ahamiyati. *Modern Science and Research*.

Inlibrary Article

7. Forgas, J. P. (2012). Affect-as-information: How emotions guide cognition. *Trends in Cognitive Sciences*, 16(2), 56-62.

Wikipedia – Affect as Information Hypothesis

8. Carretie, L. (2011). The neural basis of emotional perception: Interaction with attention. *Progress in Neurobiology*, 94(4), 375-392.